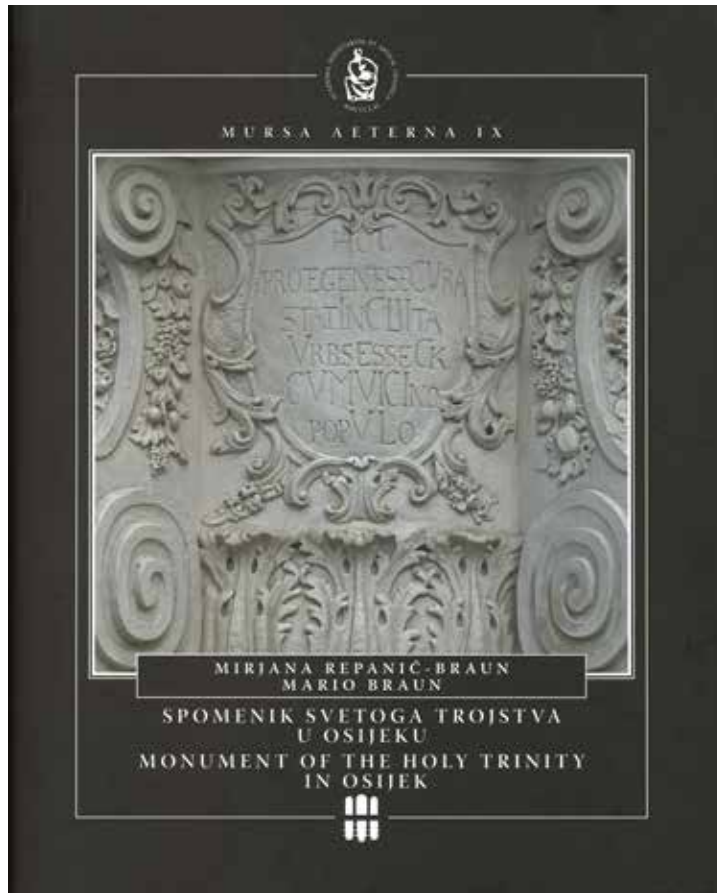

Vlasta Zajec

Vrijedan doprinos proučavanju barokne javne plastike u Hrvatskoj

Mirjana Repanić-Braun, Mario Braun, *Spomenik Svetoga Trojstva u Osijeku / Monument of the Holy Trinity in Osijek* (edicija Mursa aeterna, 9.), Zagreb – Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020., 299 str.

ISBN 978-953-347-367-3

Dojmljivom nizu izdanja raskošno opremljene nakladničke serije *Mursa aeterna*, čiji je prvi naslov objavljen 2014., kao deveta po redu pridružila se potkraj 2020. knjiga autorskog dvojca Mirjane Repanić-Braun i Marija Brauna, u cijelosti posvećena spomeniku Presvetoga Trojstva u osječkoj Tvrđi. U skladu s njihovim profesionalnim specijalizacijama, autori su obradili povijesnoumjetničke i konzervatorsko-restauratorske aspekte tog reprezentativnog baroknog spomenika. Povjesničarka umjetnosti Mirjana Repanić-Braun kroz šest je poglavlja ponudila uvid u njegovu povijesnoumjetničku dimenziju, dok se konzervator Mario Braun u sljedeća četiri posvetio konzervatorsko-restauratorskoj problematici osječkog spomenika.

Kao zavjetni spomenik protiv kuge, spomenik Presvetoga Trojstva vlastitim je novcem između 1728. i 1730. dala podignuti Ana Marija Petrasch, kći zapovjednika osječke tvrđave generala Johanna Stephena von Beckersa i udovica njegova nasljednika Maximiliana von Petrascha, koji je tu dužnost obnašao u razdoblju od 1721. do 1724. Osječki spomenik primjer je osobite vrste zavjetnih spomenika podizanih diljem središnje Europe u zaštitu od kuge, odnosno zahvalu za okončanje kužne pošasti, u literaturi uglavnom poznatih pod nazivom *Pestsäule*, odnosno u hrvatskoj prijevodnoj inačici „kužni pil”. Svoje tipološke i oblikovne vrhunce kužni pilovi dosegli su upravo u vrijeme baroka.

Mirjana Repanić-Braun razmotrila je povijesnoumjetnička obilježja osječkog spomenika iz brojnih i raznolikih vizura.

Analizirajući njegov povijesni i povijesnoumjetnički identitet, naglasila je ikonografsku usklađenost posvete spomenika sa specifičnim fenomenom „austrijske pobožnosti” (*Pietas austriaca*), osobitim oblikom državne religioznosti koju je tijekom 17. i prve polovice 18. stoljeća njegovala dinastija Habsburg, a u sklopu koje je štovanje Presvetog Trojstva imalo istaknutu ulogu. Upozorila je i na važne, u specijalističkoj literaturi dosad nedovoljno razmatrane stilske i semantičke poveznice s portalom nekadašnje palače Slavonske generalkomande, reprezentativnog zdanja smještenoga na sjevernoj strani istoga središnjeg trga osječke Tvrđe koje su, u okviru istoga nakladničkog niza *Mursa aeterna*, temeljito obradile autorice Katarina Horvat-Levaj i Margareta Turkalj Podmanicki u monografiji objavljenoj 2019. Prikazala je također povijest „spomenika stupova”, s osobitim naglaskom na one posvećene Bezgrešnoj Bogorodici i Presvetom Trojstvu, opisujući njihova ishodišta, simboliku i morfologiju te izdvajajući tipološki najkarakterističnije i najutjecajnije primjere.

Primjerenu pozornost posvetila je, dakako, i analizi ikonografskog sadržaja spomenika – njegove cjeline, kao i pojedinačnih skulptura – izvorno za spomenik izrađenih kipova Presvetog Trojstva, sv. Sebastijana, sv. Roka, sv. Rozalije, sv. Karla Boromejskog i sv. Franje Ksaverskog, kao i naknadno, 1784., u njegov vanjski perimetar ugrađenih kipova sv. Josipa, Blažene Djevice Marije, sv. Katarine Aleksandrijske te sv. Ivana Nepomuka, izvorno postavljenih na gradskim

vratima osječke utvrde. Potonji su kipovi zbog znatne oštećenosti početkom dvijetisućitih (2001. i 2004.) zamijenjeni kopijama od umjetnog kamena, dok su izvornici konzervirani te postavljeni u vestibul nekadašnje palače Generalkomande. U svojoj je analizi autorica korigirala ikonografsku interpretaciju Bogorodičina kipa zastupljenu sadašnjom zamjenskom skulpturom koja prikazuje Bogorodicu Bezgrešnu, iznoseći argumente u prilog tumačenju da je izvorna skulptura predstavljala specifičnu inačicu Bezgrešne – Mariju Pobjednicu s Isusom u naručju koji kopljem dokrajčuje zmiju smještenu pod njezinim nogama.

Potanko je razmotrila i pitanje autorstva osječkog kužnog pila koje, kako je to vrlo često slučaj, nije dokumentirano izvorima. Sumirajući prethodna istraživanja, iznosi mišljenje da se u kontekstu autorstva izvorne cjeline spomenika često spominjanoga kipara Josepha Geruppa (Maribor, 1696. – Osijek, 1771.), koji je 1726. dobio pravo građanstva u Osijeku i u njemu proveo svoj životni i radni vijek, „ipak treba uzeti u obzir kao autora ili suautora spomenika, kao i nekih drugih kamenih spomenika u Osijeku”. Istodobno smatra da, s obzirom na kvalitetu osječkog spomenika, valja razmišljati i o drugim mogućim autorima štajerskoga kiparskog kruga, pri čemu izdvaja kipara Johanna Jacoba Shoya (1686. – 1732.), rodod također Mariborčana, koji se kiparski afirmirao u Grazu, uočavajući u osječkoj skulpturi poveznice s njegovim djelima. Argumentaciju potkrepljuje i obilježjima kamenog kipa Bezgrešne Bogorodice smještenoga u

niši zgrade na južnome dijelu osječkoga trga Svetoga Trojstva, primjećujući da je riječ o osobitom ikonografskom rješenju koje u štajersko kiparstvo uvodi upravo Schoy. Nakon komparativnog prikaza odabranih, najistaknutijih primjera spomenika Presvetom Trojstvu i Mariji na području kontinentalne Hrvatske, autorica zaključno naglašava da je osječki pil najreprezentativniji barokni javni spomenik na tom području koji se, osim kakvoćom, iz sačuvanoga korpusa srodnih djela izdvaja i time što je jedini „unatoč protoku vremena uspio u velikoj mjeri zadržati svoj izvorni likovni identitet”.

U drugom dijelu monografije, u poglavljima koje je ispisao Mario Braun, doznajemo pregršt zanimljivih podataka o tvarnom aspektu spomenika. Nakon uvodnog pregleda povijesti razvoja konzervatorstva i restauratorstva na području Hrvatske te prikaza inicijalnih načina skrbi o spomeniku, autor u kronološkom slijedu predstavlja konzervatorsko-restauratorska promišljanja o njemu, kao i na njemu izvedene zahvate. Osječki pil izrađen je u kamenu pješčenjaku koji je zbog svoje dostupnosti i podatnosti za obradu na području srednje Europe tijekom 18. stoljeća bio, kako ističe Braun, vrlo čestim izborom „u izgradnji fortifikacija, zgrada i javnih spomenika”. Istodobno, riječ je o materijalu koji nema visoku otpornost na utjecaj atmosferilija, čemu se kroz povijest nastojalo doskočiti na različite načine, u skladu s trenutačnim tehničkim i financijskim mogućnostima, kao i poimanjem spomeničke vrijednosti te aktualnim idealima

njezine prezentacije. Prvi veći obnoviteljski zahvat na spomeniku zabilježen je već 1776./1777., a izvori su u tom kontekstu zabilježili ime osječkog kipara Pavla Helfera. Uslijedio je niz intervencija sve do početka dvijetisućitih, kada su, u nekoliko etapa, poduzeti najopsežniji i, očekivano, najbolje dokumentirani zahvati na spomeniku. U prvoj su etapi, između ostalog, konzervirana četiri znatno oštećena kipa s vanjskog perimetra spomenika, naknadno dodana izvornoj cjelini. Kao što je već rečeno, originalni kameni kipovi pohranjeni su u vestibul bivše palače Generalkomande, dok su na spomenik postavljene njihove kopije od umjetnog kamena. Želeći potkrijepiti legitimitet takvog postupka, autor podsjeća na dugotrajnu povijest praksi sklanjanja ugroženih umjetnina s njihovih izvornih pozicija na otvorenom te njihove zamjene kopijama, izdvajajući primjere reprezentativnih spomenika poput Michelangelova *David*a u Firenzi koji je takvu sudbinu doživio još 1873., Robbine *Fontane triju kranjskih rijeka* u Ljubljani čiji je original 2008. zamijenjen kopijom, kao i jedan hrvatski primjer – kužni pil u Požegi. Zaključujući svoja razmatranja, Mario Braun naglašava da je rezultat dugotrajnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata poduzimanih na osječkom spomeniku od druge polovice 20. stoljeća pa sve do 2011. „očuvana i dobro sanirana spomenička cjelina”, što, valja primijetiti, u mnogim primjerima javnospomeničke plastike, nažalost, nije slučaj.

Nadogradivši prethodna istraživanja novim uvidima i prijedlozima, autori su ponudili zaokružen i slojevit prikaz tog

vrijednog spomenika barokne baštine kontinentalne Hrvatske, utvrdivši nezaobilaznu postaju njegovih budućih istraživanja. U skladu sa standardima nakladničke serije *Mursa aeterna*, monografija o osječkom pilu iznimno je bogato ilustrirana te u cijelosti dvojezična, što znatno proširuje njezin recepcijski domet. Poput autorskih tekstova, i njezine kvalitetne fotografije, koje većinom potpisuje suautor knjige Mario Braun, vrlo su vrijedan resurs za buduća istraživanja, posebice dragocjen zbog toga što su mnoge od njih snimljene s uobičajeno nedostupnih pozicija, nudeći obilje vrijednih i ekskluzivnih uvida u osobitosti morfoloških obilježja skulptura i plastičke obrade spomenika. Unatoč tome što tekstovi dolaze iz pera eminentnih stručnjaka, monografija se svojim izričajem i opremom ne obraća samo uskom krugu stručnjaka, već i širem čitateljstvu zainteresiranom za teme umjetnosti i osječke povijesti, predstavljajući vrijedan doprinos poznavanju barokne javne plastike u kontinentalnoj Hrvatskoj. U tom kontekstu valja izreći žaljenje da knjiga nije opremljena kazalima, što bi bez sumnje produbilo i zaokružilo njezinu informativnu dimenziju.✕